

5. Стрельцов Є.Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1).
6. Емельянов В.П. Кримінальне право України. Загальна частина: основні питання вчення про злочин : науково-практичний посібник. Харків : Право, 2018. 142 с.
7. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. URL: <https://police.kiev.ua/kodeksi-ta-zakoni/kriminalnij-kodeks/162-14-1-zakhodi-kriminalno-pravovogo-kharakteru-shchodo-yuridichnikh-osib>.
8. Коментар до статті 209. Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/206.php>.
9. Корнієнко В.В. Криміналістична класифікація економічних злочинів, що вчиняються у сфері банківської діяльності. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/3772/%C2>.
10. Кримінальний Кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26, ст.131.
11. Кузнецов В.В., Савченко А.В. Кримінальне право України : посіб. для підготовки до іспитів, 2-ге вид., доповн. та перероб. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2007. 300 с.
12. Плужнік О.І., Корнієнко М.В. Окремі аспекти кримінальної відповідальності за фальсифікацію фінансових документів та звітності фінансової організації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2016. Вип. 1 (4). С. 40–42.
13. Потребенько М.О., Гончаренко В.Г. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Київ: ФОРУМ, 2001., у 2 ч. Т. 1. С. 172.
14. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 5–6, ст. 30.
15. Теоретические основы установления вины : учебное пособие / П.С. Дагель и др. ; науч. ред.: И.М. Резниченко. Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1975. 168 с.
16. Устименко В.В. Специальный субъект преступления. Харьков : Выща шк., Изд-во при ХГУ, 1989. 104 с.
17. Куровський С. До питання про вплив банківського законодавства та судової практики на банківську діяльність в Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 4/2014, с. 14.

УДК 343.9

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІКТИМОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ЗГВАЛТУВАННЯ ЯК ФОРМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

GENERAL THEORETICAL CHARACTERISTICS OF VICTIMOLOGICAL FACTORS OF RAPE AS A FORM OF DOMESTIC VIOLENCE

Кричун Ю.А.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правових дисциплін
Криворізького факультету

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Терещенко Л.О.,

старший викладач кафедри публічного та приватного права
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та муніципального управління»

Наукову статтю присвячено аналізу та характеристиці віктимологічних факторів згвалтування як форми домашнього насильства та узагальненню причин цього негативного соціального явища.

Чинне вітчизняне законодавство визначає, що домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи в шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Одним із видів домашнього насильства є згвалтування. У Кримінальному кодексі України закріплено, що згвалтування – це вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи.

У більшості випадків жертвами згвалтування як форми домашнього насильства стають жінки і причин для цього, на жаль, досить багато. До основних належить гендерна нерівність, виховання, а точніше його відсутність, стан економічних можливостей жінки (сім'ї), психічний стан. Також на сімейні відносини досить суттєво впливають фонові явища: алкоголізм, проституція, наркоманія, соціальний паразитизм, правовий нігілізм, бездоглядність тощо. Усе це в сукупності й створює умови, за яких виникає злочин у формі згвалтування. Тож першочерговим завданням у боротьбі з таким негативним явищем є різнопланова державна діяльність щодо нормативно-правового та економічного захисту жертв домашнього насильства та потенційних жертв, проведення профілактичної та просвітницької роботи серед соціально-незахищених верств населення, неповнолітніх та молоді й основне – підвищення рівня жорсткості санкцій за скоєння будь-якого виду домашнього насильства.

Ключові слова: злочин, насильство, домашнє насильство, згвалтування, віктимологія, фонові явища.

The scientific article is devoted to the analysis and characterization of victimological factors of rape as a form of domestic violence and the generalization of the causes of this negative social phenomenon.

Current domestic legislation states that domestic violence is an act (act or omission) of physical, sexual, psychological or economic violence committed in the family or within the place of residence, or between relatives, or between the former or the present spouses, or between others persons who live together (live) with one family but who are not (not staying) in family relationships or in marriage with each other, regardless of whether the person who has committed domestic violence resides in the same place, what a pain Ala person, and threats of committing such acts. One type of domestic violence is rape. The Criminal Code of Ukraine states that rape is the commission of acts of a sexual nature connected with vaginal, anal or oral penetration into another person's body using genitals or any other subject matter, without the consent of the victim voluntarily.

In the vast majority of cases, victims of rape as a form of domestic violence are women and the reasons for this, alas, are quite numerous. The main ones are gender inequality, education, or rather its absence, the state of economic opportunities of a woman (family), a mental state. Also, the background phenomena are significantly influenced by family relations: alcoholism, prostitution, drug addiction, social parasitism, legal nihilism, neglect, and others. All this in its entirety and creates conditions under which there is a crime in the form of rape. Therefore, the priority task in combating such a negative phenomenon is diverse government activities in relation to the legal and economic protection of victims of domestic violence and potential victims, prevention and educational work among socially vulnerable groups of the population, minors and youth, and the main thing is to increase the level of severity of sanctions for committing any type of domestic violence.

Key words: crime, violence, domestic violence, rape, victimology, background phenomena.

Постановка проблеми. Україна переживає глибоку соціальну кризу, оскільки знаходиться в стані проведення Операції Об'єднаних Сил, що натомість породжує криміналізацію різних сфер життєдіяльності. Не винятком є особисте життя громадян.

Як відомо, особисте життя людини є тією винятковою сферою, у яку держава не має права втручатися до моменту, якщо те, що відбувається в особистому житті, не починає загрожувати життю та здоров'ю самої людини і, як наслідок, державі. Адже в кожній демократичній, правовій державі людина визнається найвищою соціальною цінністю, і держава бере на себе зобов'язання щодо створення максимально комфортних умов для її життєдіяльності та охорони життя та здоров'я, а також честі та гідності.

В останні роки рівень негативних факторів, які знижують рівень життя населення, погіршують взаємовідносини в суспільстві й у кінцевому результаті призводять до вчинення тих чи інших злочинів, суттєво зріс, що підвищило рівень злочинності в державі.

Ураховуючи досить складну політико-економічну ситуацію в нашій країні, на жаль, суттєвих масштабів набуло сексуальне насильство, що призводить до підвищення рівня віктимізації суспільства. Це є надзвичайно негативним фактором, який погіршує рівень безпеки громадян та імідж держави в міжнародних відносинах, і тому держава має створювати максимальні умови для протидії сексуальній злочинності, для розробки та реалізації різного роду програм та заходів з метою мінімізувати вказане суспільно небезпечне явище. Окрім цього, чималих масштабів набуває домашнє насильство, яке є однією із найбільш розповсюджених форм порушення основних прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему домашнього насильства як загальносоціального явища піднімали у своїх дослідженнях такі науковці: Є.М. Моїсеєв, О.М. Джува, Н.І. Гнатюк, О.М. Василенко, А.К. Зайцев, А.М. Ковальов, А.П. Огурцов та інші.

Як уже зазначалося, сьогодні в Україні сексуальна злочинність все ще має високий рівень віктимологічної латентності, що певною мірою відбувається через недосконалість законодавства, яке не охоплює всі суспільно небезпечні сексуальні правопорушення. Саме тому, обравши європейський вектор розвитку, держава проводить відповідну роботу щодо боротьби з таким негативним явищем як сексуальне та домашнє насильство. Так, наприклад, останні зміни до Кримінального кодексу визначають, які нові діяння є злочинами, також уведено такі самостійні склади злочинів, як «домашнє насильство» та «сексуальне насильство».

Окрім цього, Україна задекларувала бажання забезпечення гендерної рівності, підтвердженням цього є досить вагомі зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи щодо запобігання насильству стосовно жінок і домашнього насильства та боротьби з цими явищами. Також прийнято Закон «Про попередження насильства в сім'ї» та ратифіковано Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція).

Метою статті є аналіз та характеристика віктимологічних факторів згвалтування як форми домашнього насильства та узагальнення причин цього негативного соціального явища.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, сім'я є невід'ємною частиною соціальної структури будь-якого суспільства і виконує численні соціальні функції. Зрозуміло, що в сім'ї закладаються основи буття людини, її духовні, моральні, світоглядні якості, а від психологічного здоров'я родини багато в чому залежить моральний стан суспільства. Поширення проявів насильства в сім'ї не лише руйнують гармонію й злагоду в родині та спричиняють сімейне неблагополуччя, а й виступають однією з передумов злочинності в суспільстві загалом. Насильницькі дії з боку членів власної родини завдають серйознішу психологічну та фізичну шкоду, ніж аналогічні діяння з боку сторонніх осіб. Вони порушують основний принцип життєдіяльності родини – безпечно та комфортно існування будь-якого її члена. Крім того, діти, які виростають у таких сім'ях, у майбутньому можуть переносити цей негативний досвід у власне життя [3].

Чинне вітчизняне законодавство визначає, що домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи в шлюбі між собою незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Окрім цього, чітко передбачено формулювання сексуального насильства – це форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, учинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, зокрема вчинені стосовно дитини або в її присутності [1].

Одним із видів домашнього насильства є згвалтування. У Кримінальному кодексі України закріплено, що згвалтування – це вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи [2].

На практиці існує ще й таке поняття як сексуалізоване насильство – це небажані загравання й зауваження, дії проти сексуальності людини із застосуванням примусу. Окрім цього, ще є визначення такого явища, як культура згвалтування, під якою слід розуміти комплекс переконань, які заохочують сексуальну агресію в чоловіків та схвалюють насильство проти жінок [8].

Аналіз та характеристика факторів згвалтування як форми домашнього насильства не можливі без використання наукових знань з віктимології, яка дає можливість визначити та дослідити всі фактори, які породжують та супроводжують різні види злочинів, зокрема й згвалтування. Чому саме віктимологія? Варто зазначити, що віктимологія є самостійним напрямом у кримінології, що досліджує характер і особливості поведінки жертви злочину, її зв'язок і взаємини зі злочинцем до, під час і після вчинення злочину. Тому в комплексі причин індивідуальної злочинної поведінки не можна не враховувати вплив віктимологічного аспекту [3, с. 38].

Тож можна констатувати, що віктимологія різнопланово вивчає людей, які стали жертвами того чи іншого злочину, особу потерпілого, фактори, які сприяли тому, що особа стала жертвою злочину, а також моральні та психологічні якості жертв злочину з метою попередження та запобігання того чи іншого виду злочинів.

Сучасна віктимологія, вивчаючи поведінку жертв злочину, приходять до висновку, що в більшості випадків приводом до злочинного посягання та важливою умовою, що полегшує його вчинення, є сама поведінка потерпілого, який своїми необережними чи провокаційно-протиправними діями створює зручні умови для настання злочинного наслідку. Мова йде про віктимну поведінку потерпілого. У загальному розумінні віктимна поведінка розглядається як відхилення від норм безпечної поведінки, реалізується сукупністю соціальних, психічних, моральних проявів, що певною мірою ускладнює соціальну адаптацію. Під віктимною (віктимогенною) розуміють таку поведінку, під час якої жертва певним чином сприяє скоєнню злочину, свідомо чи несвідомо створює об'єктивні та суб'єктивні умови для криміналізації, ігноруючи запобіжні заходи [4, с. 127].

За висловом знаменитого німецького філософа Гегеля, для вчинення злочину необхідні принаймні двос – винний та потерпілий. Причому жертва відіграє далеко не останню роль у процесі зародження, розвитку і виникнення криміногенної ситуації [5, с. 90].

Моїсєєв Є.М. стверджує, що віктимна поведінка особи означає її можливість стати потерпілою від злочину. Мається на увазі її підвищена віктимність – «здатність» стати жертвою злочину за обставин, коли такий результат міг бути реально відвернений. До віктимізації приводить спосіб життя потерпілого (тривале холостяцьке життя, надмірна безтурботність і довірливість у спілкуванні з незнайомими людьми, часте перебування в стані сильного алкогольного сп'яніння тощо), його професія, пов'язана з підвищеним ризиком (сторож, інкасатор), його безпорадний стан (незрячий, глибока старість) тощо [3, с. 13].

Вітчизняні вчені-кримінологи пропонують різні варіанти класифікації віктимної поведінки, проте, на нашу думку, досить цікавою є класифікація А.Ф. Зелінського, який здійснив її, урахувавши характер такої поведінки:

- провокуюча (наприклад, демонстрування багатства), екстравагантна зовнішність, неправильна поведінка жінки, що створює уявлення про її доступність тощо;
- конфліктна, коли потерпілий створює конфліктну ситуацію або бере активну участь у конфлікті, що виник (є ініціатором бійки або вступає в бійку на боці однієї зі сторін). Особливими різновидами такої поведінки є необхідна оборона, затримання злочинця, правозахисна активність;
- легковажна (довірливість і наївність неповнолітніх та інших осіб, що неспроможні опиратися нападнику, створення аварійних ситуацій на шляхах пішоходами й водіями тощо) [6, с. 113].

Отже, поведінка жертви злочину має надзвичайно важливе значення, оскільки може сприяти виникненню в злочинця негативних емоційних станів, таких як збудження, злість, озлоблення, гнів, агресивність тощо і може стати причиною вчинення злочинного акту, сприятливо впливаючи на формування злочинного наміру в потенційного злочинця.

У більшості випадків жертвами згвалтування як форми домашнього насильства стають жінки. Причиною цього є прояви гендерної нерівності, певною мірою вплив історичних та соціо-культурних факторів, а також економічні можливості або їх відсутність, які негативно впливають на психічний стан жінки та визначають віктимність її поведінки.

Окрім цього, дослідження наукових джерел та статистичних відомостей показує, що значна частина жінок (за окремими даними, не менше третини), котрі стають жертвами насильства, зокрема домашнього, були схильні до безладного сексуального життя до шлюбу. Такі особи

були необмежені в кількості своїх партнерів, схильні до німфоманії та навіть могли займатися проституцією, проявляти іншу аморальну, антисоціальну поведінку. Проте є випадки, що жертвами згвалтування як форми домашнього насильства стають і жінки, які до шлюбу вели абсолютно порядний спосіб життя.

У цілому, жінки, які стали жертвами згвалтування як прояву домашнього насильства, характеризуються такими спільними рисами:

- мають низьку самооцінку;
- поділяють міфи про насильницькі відносини;
- дотримуються традиційних уявлень про родину, про роль жінки в сім'ї та суспільстві, про «жіноче призначення»;
- схильні брати на себе відповідальність за дії кривдника;
- страждають від почуття провини й заперечують почуття гніву стосовно кривдника;
- здебільшого пасивні, натомість досить сильні, щоб використовувати оточення для виживання, а іноді для уникнення чергового акту насильства;
- демонструють ознаки відчутної реакції на стрес і висловлюють скарги, що вказують на психофізіологічні розлади;
- вважають, що «успішні» сексуальні стосунки (власне, сексуальні послуги домінуючому партнеру – авт.) можуть стабілізувати відносини в цілому;
- переконані, що ніхто не може допомогти їм розв'язати проблему насильства в сім'ї [7, с. 29].

Окрім цього, деякі вчені вказують на насильство чоловіків щодо жінок (згвалтування) як на результат соціалізації, а також на проблему дисбалансу влади: сім'ї, у яких більшість рішень приймаються одним із подружжя, найчастіше стикаються із вказаною проблемою.

Досить цікавою є думка щодо віктимогенного чинника освітнього рівня. Тут мова йде про наявність чи відсутність певного рівня освіти в жертви злочину, у нашому випадку жінки як жертви згвалтування. Водночас слід розуміти, що наявність певного рівня освіти стовідсотково не може захистити жінку від згвалтування як форми домашнього насильства.

Проте існує статистика, що насильницькі злочини в сім'ї вчиняються стосовно осіб із різним рівнем освіти:

- 2,2% потерпілих не мають навіть початкової освіти;
- 8,0% мають початкову освіту;
- 10,2% – неповну середню освіту;
- 40,9% – середню загальну освіту;
- 21,2% – середню спеціальну освіту;
- 1,5% – незакінчену вищу освіту;
- 16,0% – вищу освіту.

Отже, привертає увагу той факт, що ці злочини найчастіше здійснюються стосовно членів сім'ї з невисоким освітнім рівнем [9, с. 96].

Здавалося б, до чого тут рівень освіти, коли вчиняється згвалтування як форма домашнього насильства? Віктимологія пояснює, що в більшості випадків низький рівень освіти передбачає й низький рівень культури, зокрема її правової культури жертви цього злочину. Теж саме показує практика, що особи, які не мають належного рівня освіти, досить агресивні, нестримані, необізнані в різного роду питаннях щодо своїх прав та свобод, тому й більш схильні стати жертвами злочину насильницького характеру, зокрема згвалтування. Окрім цього, такі особи не можуть адекватно реагувати на обставини, у які вони потрапляють, не можуть спрогнозувати наслідки агресивної поведінки, не можуть так би мовити «зглядати» всі небезпечні моменти й запобігти проявам насильства. Водночас загальна закономірність виглядає так: чим вищий рівень освіти особи, яка вчиняє згвалтування як форму домашнього насильства, тим нижчий рівень освіти жертви злочину й навпаки.

Також вважаємо за необхідне зазначити загальні віктимологічні фактори звалтування як форми домашнього насилля:

- економічна нестабільність;
- суспільно схвалювані стереотипи;
- нівелювання існуючих моральних та духовних цінностей;
- недотримання прав людини;
- визнані стереотипи щодо уявлень про типову чоловічу та жіночу роль у соціумі;
- відчуття всюдозволеності та безкарності унаслідок недосконалого та корумпованого судочинства;
- соціальні проблеми та соціальна незахищеність;
- особистісні проблеми (нездійснене самовизначення, невідповідність життєвого сценарію дійсності, неузгодженість рівня домагань із наявними можливостями);
- невідповідність виховних ідеалів реаліям сучасного життя;
- негативний вплив телебачення та інформаційних технологій тощо [7, с. 25].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що все вищезазначене і є тими віктимологічними факторами, які сприяють учиненню звалтування як форми домашнього насильства. Як бачимо, причин, обставин та різного роду факторів, які сприяють цьому виду злочину, дуже багато, починаючи

від економічного стану особи, стану економіки в державі, а також низького рівня освіти, правової свідомості, правової культури та особистих психологічних особливостей і поведінки. Як показав аналіз, у більшості випадків жертвами звалтування як форми домашнього насилля все-таки стають жінки й причин для цього, на жаль, досить багато. До основних вважаємо за необхідне віднести насамперед гендерну нерівність, виховання, а точніше його відсутність, стан економічних можливостей жінки (сім'ї), психічний стан. Варто також зазначити, що на сімейні відносини досить суттєво впливають фонові явища: алкоголізм, проституція, наркоманія, соціальний паразитизм, правовий нігілізм, бездоглядність тощо. Усе це у своїй сукупності й створює ті умови, за яких і виникає злочин у формі звалтування.

Як уже зазначалося, першочерговим завданням у боротьбі з таким негативним суспільним явищем є різнопланова державна діяльність щодо нормативно-правового та економічного захисту жертв домашнього насилля та потенційних жертв, проведення профілактичної та просвітницької роботи серед соціально-незахищених верств населення, неповнолітніх та молоді й основне – підвищення рівня жорсткості санкцій за скоєння будь-якого виду домашнього насильства. Тільки за таких умов можна сподіватися на позитивні зрушення щодо мінімізації домашнього насильства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
2. Кримінальний кодекс України: станом на 26 лютого 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Моїсєєв Є.М. Проблеми кримінальної віктимології: монографія. Київ: НТБ Правник. НАВСУ, 1998. 84 с.
4. Дроздов О.Ю. Проблеми агресивної поведінки особистості: навчальний посібник. Чернівці: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
5. Даньшин І.М. Кримінологія. Загальна та Особлива частини: підручник. Харків: Право, 2003. 351 с.
6. Александров Ю.В. Кримінологія: курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. 295 с.
7. Запорожцев А.В. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України. Київ, 2012. 246 с.
8. Тонких Н. З'валтування по-українськи: аналіз випадків сексуального насилля щодо українок. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/z-valtuvannya-po-ukrainski-134051.html>.
9. Пивоваров В.В. Насильство в сім'ї: віктимологічний аспект. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10025/1/Pivovarov_92-98.pdf.

УДК 343.97: 343.775

ПРАВОВІ ФАКТОРИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ НАДРОКОРИСТУВАННЯ

LEGAL FACTORS OF CRIMINALITY IN THE AREA OF SUBSIDIARY USE

Максіменцев М.Г.,

кандидат економічних наук

Харківського національного університету внутрішніх справ

Надано характеристику основним криміногенним недолікам правового регулювання у сфері надрокористування. Виявлено криміногенні вади законодавчого визначення надр (віднесення до їх складу техногенних родовищ корисних копалин, а також відходів видобутку, збагачення та переробки мінеральної сировини), що зумовлюють надмірну кримінальну репресію й штучну, не зумовлену об'єктивними потребами криміналізацію відносин у сфері надрокористування, формують юридичні колізії в кримінальному законодавстві. Виявлено, описано та пояснено недоліки законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення, а саме: відсутність належної матеріально-правової основи функціонування міжгалузевих правових зв'язків для ефективного розкриття злочинів у сфері надрокористування, відсутність диференціації кримінальної відповідальності за незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення за ознакою групової злочинності та на недоліки правового регулювання проведення наукової археологічної експертизи. Наголошено на недоліках правової охорони об'єктів археологічної спадщини, серед яких звернуто увагу на прогалини в правовому регулюванні пошукової археологічної діяльності та недоліки правового регулювання проведення наукової археологічної експертизи, а також наголошено на детермінаційному значенні прогалини в правовому регулюванні пошукової археологічної діяльності, здійснюваної поза межами визнаних об'єктів археологічної спадщини (археологічна спадщина, що знаходиться не на визначених об'єктах виявляється поза сферою кримінально-правової охорони в Україні), а також вадах порядку проведення наукової археологічної експертизи, кримінологічно неефективному законодавчому обмеженні її об'єктів. Зазначено, що не менш важливими за правові в детермінаційному аспекті для відтворення злочинності у сфері надрокористування є організацій-